REVISTE ARDELENE ŞI MOMENTE DIN ISTORIA TRADUCERILOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Nagy Imola Katalin
Lecturer, PhD., Sapientia University of Cluj-Napoca

Abstract: This paper focuses on the history of Romanian literary and cultural reviews and publications which appeared in Transylvania in the first half of the XXth century. We aim to present the contribution and role of the most important publications, hinting to the translation policies cultivated by these reviews. A special type of publication which promoted largely Romanian-Hungarian translations were the bilingual reviews.

Keywords: Romanian literary reviews, Transylvania, translation,Romanian and Hungarian writers and translators

În acest studiu ne propunem să prezentăm evoluţia revistelor romîneşti din Transilvania în prima jumătate a secolului XX, atingând şi problematica traducerilor care se făceau în epocă. Este binecunoscut faptul că o mare parte a traducerilor, în special a textelor de mai mici dimensiuni, se publica în paginile revistelor. În primele decenii ale secolului XX traducerile în limba română sunt relativ numeroase. Studiul *Spiritul critic în cultura românească* de Garabet Ibrăileanu porneşte, de fapt, de la teza circulaţiei valorilor. Singura condiţie cerută e ca textele traduse să îmbogăţească pozitiv fondul naţional. Nicolae Iorga îndeamnă şi el să se traducă, mai ales din engleză, italiană, germană, spaniolă, rusă. Cele mai reuşite traduceri aparţin însă domeniului liricii. George Coşbuc traduce *Divina comedie*, Octavian Goga traduce *Tragedia omului* sau volumul din 1909 al lui Şt. O. Iosif – *Tălmăciri*.

Prima serie a revistei *Ţara noastră* apare între 1907-1909 la Sibiu, sub redacţia lui O. Goga. *Ţara noastră* era o publicaţie a Astrei, care-şi propunea cultivarea literaturii române şi luminarea satelor. Seria a doua va apărea în 1922 la Cluj până în 1926, apărând şi dispărând apoi alternativ timp de câteva luni. Se cultivă un tradiţionalism echilibrat, o literatură militantă. Conferinţa lui Goga *Ideea naţională*, rostită la Cluj în 1923 va sintetiza programul revistei.

Tradiţia revistelor de familie româneşti din Transilvania e inaugurată de *Cosânzeana* (prima serie Orăştie, 1911-1915), sub redacţia lui Sebastian Bornemisa. Revista se înscrie pe linia *Luceafărului* şi pe aceea a *Familiei* lui Iosif Vulcan: „o publicaţie blajină de evocare nostalgică a trecutului, nu departe de un sămănătorism al gândului şi al simţirii, sinceră în intenţii, uşor idilică şi având credinţa statornică în lucrul durabil, bine chibzuit" (Antonescu, 2001, 46). În 1913 revista se reînnoieşte, paginile literare apar acum la loc distins, modelul fiind periodicul maghiar *Tolnai Világlapja*. Prima etapă de apariţie ia sfârşit în 1915, o a doua serie apărând între 1922-1928 la Cluj. În acest din urmă an are loc o polemică între D.I. Cucu, redactorul-şef, nereceptiv la glasul momentului şi Olimpiu Boitoş, istoric literar care va reproşa revistelor culturale-literare din Transilvania această fixare în tiparele vechi. „Afirmaţiile lui din *Scrisul românesc* (*Ardealul cultural în anii de după unire*, 1927, nr. 1, p. 68-71) şi din ziarul *Universul* (1928) reprezentau un început de clarificare a poziţiilor estetice în conflict declarat cu mentalitatea veche" (Antonescu, 2001, 50). Importanţa revistei trebuie judecată operând cu criteriile momentului când ea a apărut, *Cosânzeana* fiind o revistă necesară la momentul respectiv. Revista bilunară *Luceafărul* (1 iulie 1902) devine punctul de convergenţă al literaturii transilvănene antebelice. La Blaj mai apare, pentru scurt timp, *Revista politică şi literară*, (1906-1907, conducător Aurel Ciato, colaboratori Al. Ciura, Al. Lapedatu, Ion Agârbiceanu, M. Sadoveanu, Emil Gârleanu, Ion Gorun). La Arad apare în

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

1911 ziarul *Românul*, în 1916 bilunarul *Pagini literare* în care semnează Agârbiceanu, A. Bîrseanu, Lucian Blaga, Aron Cotruş.

Luceafărul ia naştere din iniţiativa studenţilor români de la Budapesta, membri ai societăţii literare „Petru Maior". Directorul revistei e Al Ciura, secondat de O. Goga, Oct. C. Tăslăoanu, Ioan Lupaş, Ioan Lapedat, Vasile E. Moldovan. În octombrie 1906 revista se mută la Sibiu. Titlul eminescian al revistei este o aluzie la starea sufletească şi la conştiinţa literară a generaţiei. Obiectivul revistei e de a promova o literatură activă. „Nu odată, la *Luceafărul*, se ridică voci împotriva exceselor moderniste: nu era timp pentru exhibarea tristeţilor metafizice, nici pentru viziuni sumbre. Totuşi optica nu e îngust-sămănătoristă" (Ciopraga, 1970, 106). Dacă Goga e poetul consonant cu epoca, în proză prezenţa cea mai constantă e cea a lui Agârbiceanu. *Luceafărul* dă un impuls notabil dezvoltării speciei romanului. Agârbiceanu publică *Povestea unei vieţi* (1912, postum *Legea trupului*), roman care nu are un succes remarcabil. *Arhanghelii* (1913) va marca însă un moment de referinţă în evoluţia romanului românesc. Al. Ciura publică proză memorialistică (*Icoane*, *Amintiri*), Goga publică foiletoane. Liviu Rebreanu publică schiţele *Ofilire* (1908), *Răfuiala* (1909), *Nevasta* (1911). Sadoveanu publică aici vreo treizeci de schiţe şi povestiri de inspiraţie rurală (*Sluga, Hoţul, Privelişti din Deltă, La paisprezece ani)*. De asemenea, se reproduc fragmente din *Mara* şi *Măneştii* lui Slavici, *Scrisori romane* de D. Zamfirescu, amintirile despre Eminescu ale lui Vlahuţă. „Prin tendinţele culturale, *Luceafărul* are analogii cu *Viaţa românească*, dar relaţiile cu aceasta sunt de la început neamicale" (Ciopraga, 1970, 108). Oct. C. Tăslăoanu lansează teoria sa despre dihotomia cultura domnilor/ cultura ţăranilor, argumentând că diferenţierea dintre clase e în detrimentul ţărănimii, şi că unitatea culturală mult ovaţionată e o pură ficţiune cărturărească, declamaţiune goală.Ideea datoriei clasei culte faţă de ţărani, susţinută de *Viaţa românească* e privită cu scepticism. În mai multe articole Oct. C. Tăslăoanu condamnă intelectualitatea, care exploatează poporul pentru a deveni *burghezie plutocrată* (Ciopraga, 1970, 110).Alături de scrieri autohtone se publică traduceri din literaturi străine, din clasici şi din moderni: fragmente din *Iliada*, din Verlaine, Materlinck, Gorki, Madách, tradus de Goga. Se cultivă interesul pentru artele plastice, muzică, arhitectură, în sensul educaţiei estetice complete. „Publicaţia de la Sibiu aspira, în primul număr pe 1911, să devină o revistă la nivel apusean în toate privinţele" (Ciopraga, 1970,111). *Luceafărul* îşi încetează apariţia la 15 august 1914. După război apare o nouă serie (ian. 1919-mai 1920) la Bucureşti, sub conducerea lui Oct. C. Tăslăoanu. O a treia serie apare la Sibiu, între 1941-1944, sub conducerea lui Victor Papilian, D.D. Roşca, Olimpiu Boitoş, Mihai Beniuc, Grigore Popa.

În timpul războiului piaţa editorială stagnează. În privinţa etapizării istoriei revuisticii ardelene, Vasile Fanache (1973, XXVI.) vorbeşte de trei direcţii:

1.între 1918-1925 există trei direcţii revuistice şi literare. Prima propune o literatură pentru ardeleni (descălecătorii culturali de la *Gândirea*). O altă direcţie e ardelenizarea sămănătorismului, după ce curentul apusese dincolo de Carpaţi.

2. a doua direcţie ţine de confruntările dintre poziţiile literare conservatoare şi cele moderniste

3. a treia direcţie o formează revistele universitare.

Familia apare la Budapesta în 1865 sub conducerea lui Iosif Vulcan, cunoaşte mai multe serii. După ce în 1906 editarea revistei încetează, între 1926-1929 reapare la Oradea sub conducerea lui M. G. Samarineanu, apoi a treia serie apare între 1936-1940, a patra între 1941-1944 şi o a cincea serie va fi începută în 1965. Rolul primordial al revistei era unul cultural, colaboratorii ei fiind importanţi factori culturali. Ziariştii români şi maghiari orădeni s-au constituit într-o organizaţie profesională *Cercul ziariştilor din Oradea* (G. Tulbure, Tabéry Géza, George A Petre, M.G. Samarineanu, Katona Béla, Hegedüs Sándor). Revista *Familia* lansa, în septembrie 1935, o anchetă printr-un chestionar trimis elitei culturale

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

româneşti şi maghiare. Răspunsurile au fost publicate în numerele sale din septembrie–decembrie 1935.

De numele revistei *Familia* (nr. 2, febr. 1935, p. 5-8) se leagă şi teoretizarea conceptului de *localism creator*, creat şi utilizat de Al. Dima. Localismul creator este o formulă estetică privitoare la manifestările regionalismului literar, regionalism care a suscitat numeroase dezbateri şi polemici. „Programul localismului creator îşi propunea cultivarea virtuţilor tradiţiei după un plan sistematic, dar el nu rămânea doar la acest aspect" scrie Nae Antonescu în lucrarea *Reviste din Transilvania* (Antonescu, 2001, 79). Dima foloseşte şi unele idei ale lui Goga din *Fragmente autobiografice* (1934) care se referă la legătura dintre artă, creaţia artistică şi locul unde ea se naşte: „există o conştiinţă culturală a regiunii, ce valorifică însemne geografice, istorice şi sociale ale mediului prin mijlocirea expresivă a forţei talentelor locale" (Antonescu, 2001, 246).

Se înfiinţează grupuri intelectuale şi publicaţii periodice care să menţină şi să promoveze spiritul creator al actualităţii. „Localismul creator dezvoltă ca punct cardinal al programului său cunoaşterea realităţii şi valorificarea în creaţie a latenţelor specifice şi pitoreşti ale locului"[1]. *Familia* va insista asupra faptului că şi provincia poate da reviste literare bune şi creaţii literare remarcabile. Un talent remarcat aici e şi Pavel Dan. În 1920 apare la Oradea revista *Cele Trei Crişuri,* în care se cultivă o literatură de tip sămănătorist, mediocru.

Abecedar împrumută stilul grafic al *Biletelor de papagal* al lui Arghezi. „Eforturile *Abecedarului* se înscriu în acţiunea, tot mai largă, de părăsire a tiparului ideologic sămănătorist, ale cărei prelungiri şi reanimări mai colorează harta spirituală a epocii" (Zaciu, 1996, 42). Aici se denunţă cultul vieţii patriarhale şi idolatrizarea figurii dezrădăcinatului, paseismul sentimental. Se recomandă întoarcerea către temele oferite de viaţa modernă, ca în literatura americană sau cea rusă, se pledează pentru o literatură a veridicului şi a autenticităţii. Se publică din lirica lui Emil Isac, Aron Cotruş, Simion Stolnicu, Eugen Jebeleanu, George Pipsa, Emil Popa, Grigore Popa, Radu Gyr. În domeniul prozei se preferă Pavel Dan, Victor Papilian. „*Abecedarul* vădea ... un efort de spargere a conceptului închistat al tradiţiei prea locale ... şi optând pentru politica culturală a ferestrelor deschise. De aici şi interesul absolut modern pentru creaţia lui Stephan George, Joseph Conrad, André Malraux, Teodor Gladkov, şi justa apreciere a mişcării literare a naţionalităţilor, cu popularizarea a tot ce era autentic în lirica maghiară sau săsească, cu excelente tălmăciri din Ady - dar şi cu o categorică demontare a mitului nociv al transilvansimului, ale cărui subtexte politice sunt denunţate ferm" (Zaciu, 1996, 45). *Abecedar* are meritul de a fi promovat depăşirea mentalităţii sămănătoriste desuete, orientarea spre realism, a militat pentru o schimbare de climat care ar fi trebuit să urmeze schimbării generaţiilor, combătând, în acelaşi timp, orice fenomen de regionalism literar.

Pagini literare (1934-1943) apare la Turda, sfidând astfel mentalitatea potrivit căreia adevăratele valori aparţin centrului, provincia neoferind talente. „Ardelenismul nostru şi-a dat contribuţia sa spirituală, în ultima vreme. Şi când spunem ardelenism nu voim să facem regionalism strâmt. Vizăm doar un cadru geografic, în care pulsează un specific creator, organic"[2]. Criticul literar al revistei, R. Demetrescu propune întoarcerea la nuvelă pentru a contracara fenomenul inflaţiei de romane. Revista intră în polemici violente cu *Gând românesc* prin condeiul lui Grigore Popa, care va scrie şi studiul *Fenomenul românesc din Ardeal*, în care conchide că transilvanism nu există, ci doar românism. Dealtfel Grigore Popa va reveni asupra problemei în paginile *Luceafărului* prin 1941, negând la fel de vehement orice ideologie transilvanistă.

Darul Vremii a apărut la Cluj în 1930, dar avut o existenţă efemeră (doar şapte numere apărute în cinci caiete). Revista lunară avea, la început, ca director pe I. Munteanu, de la

[1] Al. Dima, *Localismul creator*, în *Familia*, 1935, nr. 2, pp. 3-5.
[2] Oct. Ruleanu, *Provincia* în *Mişcarea literară*, 1935, nr. 12, p. 670.

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

numerele 4-5 pe Victor Papilian. De numele *Darului Vremii* se leagă debutul lui Pavel Dan, căci în numărul 2 al revistei apare *Ursita*. În primul număr apare un text quasiprogramatic, unde se scrie că „simţim cu toţii că printre încheieturile formelor, în care viaţa Ardealului de azi pare a fi cristalizată, un fluid de nelinişti îşi caută albie nouă”[3].

În acelaşi număr inaugural Ion Chinezu publică articolul *Bilanţ ardelean*, un articol-program care încearcă să definească specificul cultural al provinciei, ţintind, totodată promovarea valorilor locale. Aici Chinezu disociază elementele rigide, conservatoare din spiritul ardelean „cu netăgăduite virtuţi de masă, dar lipsit de supleţă, incapabil de multe ori de a se articula individual, exagerarea finalismului social-etic al actului de cultură explicabil în contextul epocilor anterioare, opoziţia, de aici, faţă de spiritul Junimii, prestigiul formulei reprezentate de Astra şi rezistenţa opticii sămănătoriste, dificil de lichefiat”[4]. Spiritul ardelean postbelic nu se poate debarasa - decât cu dificultate - de optica sămănătoristă. Dar energia intelectuală creatoare, astfel comprimată, izbucneşte uneori, şi dă un Coşbuc sau un Blaga, conchide criticul. *Darul Vremii* e prima revistă care-şi propune stabilirea noilor repere ale localismului. „Simţim cu toţii că printre încheieturile formelor, în care viaţa Ardealului de azi pare a fi cristalizată, un fluid de nelinişte îşi caută o albie nouă. Există un gând răzleţ şi o vorbă nerostită încă, elemente de preţ tăinuite în ascunzişuri, ca şi comorile pe care le anunţă vîltori în noapte. În nădejdea că vom putea să dibuim măcar aceste daruri, pornim la drum. Rămîne să se vadă dacă pionierii vor putea să înfrunte greutăţile începutului şi cu noroc să însemne dîra bună a celor ce vor veni după ei”[5]. *Bilanţul ardelean* al lui Ion Chinezu defineşte momentul literar 1930 drept „încercările de a evada din ritmul copleşitor al sămănătorismului, prelungit aici mai mult decît dincolo de munţi”[6]. Modelul de creator de esenţă nouă este Blaga, „crainicul generaţiei ce se ridică şi pe care o visăm de un românism uşurat de balastul comparaţiilor tulburătoare, paralizante, ridicată deasupra vegetativului etnografic, în regiunea unde acest etnografic sentimental va căpăta rezistenţa şi mlădierea de oţel a ideii”[7]. *Darul vremii* anunţă *Gând românesc*, care apare în mai 1933.

Gând românesc apare deci la Cluj între 1933-1940, sub egida Astrei locale şi sub direcţia lui Ion Chinezu. Redactorul şef, foarte liber în gândire şi foarte deschis în concepţii, lansează ideea unei crize calitative a ideologiei literare româneşti în anii 1933-1934. Revista cultivă cu precădere regionalismul creator, geografia literară ca metodă de lucru. Printre problemele discutate de colaboratorii ei se numără şi aceea a întemeierii unei asociaţii a scriitorilor ardeleni, a unei edituri ardelene. Astfel va lua naştere în 1936 *Asociaţia scriitorilor români din Ardeal*, ce avea ca scop înfiinţarea unei mari edituri la Cluj. „Era extrem de important atunci ca ardelenii înşişi, în încercarea de sincronizare cu Ţara, să devină totuşi conştienţi că transcendenţele românismului se află, totuşi, în Ardeal, nu în altă parte. Complexele de nici un fel nu-şi mai aveau, de fapt rostul şi *Gând românesc* înseamnă, printre altele, şi eliberare de complexe” (Moraru, 1999, 14).*Gând românesc* devine poate cea mai importantă revistă literară românească din Transilvania, datorită atât programului progresist şi regional, cât şi personalităţii celui care o conduce. „Faţă de programele extremiste, care dădeau câştig de cauză fie vechilor teme regionale, iremediabil depăşite, fie negaţiei totale, *Gând românesc* propune, ca şi *Convorbirile literare* altădată, revelarea adevărului literar degajat de prezent, curajul actualităţii” (Fanache, 1973, XLV). Ion Chinezu, mentorul revistei, impune această direcţie. „Istoria este şi prezentul pentru cine ştie să se apropie de sensul profund în jurul căruia acest prezent se polarizează, dobândind astfel demnitatea unei structuri. Dacă pretenţia unor profeţi improvizaţi, care cred că pot face *tabula rasa* din trecut şi pot clădi o lume nouă pe un eseu, e adesea ridicolă şi fără consecinţe, atitudinea negativă a celor întorşi cu faţa

[3] *Darul Vremii*, an I, 1930, nr. 1, p. 1.
[4] ibidem, p. 47.
[5] *Scurt program*, în *Darul vremii*, nr. 1, 1930, februarie, p. 1.
[6] *Bilanţ ardelean*, în *Darul vremii*, nr. 1, 1930, februarie, pp. 3-4.
[7] ibidem

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

numai spre trecut, pe care-l aruncă mereu de-a curmezişul vremii în continuă desfăşurare, e sterilă şi întristătoare”[8].

Principiul regionalismului cultural şi al localismului creator ia avânt, deci, odată cu *Abecedarul* lui George Boldea şi Emil Giurguca la Brad, *Pagini literare* la Turda, *Familia* la Oradea, *Lanuri* la Mediaş, *Gând românesc* la Cluj. Acelaşi concept îşi găseşte expresia în alte reviste ca *Ţara Bârsei* (1929-1938, Braşov), *Braşovul literar şi artistic* (1931-1934), *Hotarul* 1933-1940, Arad) sau *Blajul* (1934-1936). *Blajul* publică fragmente din studiul lui Al. Dima, *Localismul creator* (publicat în întregime în *Familia*, 1935, nr. 2). În spiritul acestui localism, *Blajul* va propune organizarea de şezători literare şi înfiinţarea unei edituri ardelene.

Între 1938-1940 apare la Cluj *Tribuna literară*, care va fi apoi editată, din 2 aprilie 1940, la Braşov. Octav Şuluţiu va deveni directorul acestei reviste cu o ideologie artistică echilibrată în perioada braşoveană, fostul profesor de limba franceză va semnala două erori ale fenomenului literar românesc interbelic. Prima atitudine eronată ar fi aceea a izolării scriitorului într-un turn de fildeş, iar cealaltă greşeală ar fi cultivarea unui estetism unilateral. Revista va promova un oarecare regionalism creator, militând pentru valorificarea, pe plan universal, a specificului naţional. Nici românism fără estetism, dar nici estetism fără amprenta specific românească. Acelaşi redactor vorbeşte de aşa-numita poezie a *refugiului* din literatura română transilvană, care s-a născut ca urmare a evenimentelor din toamna anului 1940. Poezia refugiului, care cerea o nouă mentalitate în faţa problemelor actualităţii, s-a dezvoltat în special în paginile săptămânalului *Ardealul* din Bucureşti, dar şi-a găsit teren de afirmare şi în *Tribuna literară*. Fenomenul poate fi asemănat cu ceea ce s-a petrecut în literatura maghiară din Ardeal după 1918. Marile traume istorice sunt resimţite în literatură prin cultivarea refugiului, care devine „expresia unui zbucium adânc, a unor sentimente patetice, a unei dureri sincere, cum spune Octav Şuluţiu în articolul *O nouă poezie românească* nr. 2/1941 al revistei *Tribuna literară*.

*Boabe de grâu*este una din revistele care au jucat un rol important în stabilirea şi menţinerea căilor de comunicare literară. Revista a apărut sub redacţia lui Emanoil Bucuţa, sub tutela Direcţiei Educaţiei Poporului. Ideile principale dezbătute în paginile revistei se referă la necesitatea cunoaşterii decurgând din coabitarea celor două culturi. „Căile pentru schimbul de valori de la unii la alţii sunt deschise şi nu aşteaptă decât programul de fapte şi bunăvoinţă ca să fie umblate” (Todor, 1983, 286). Câmpul preocupărilor sale este foarte larg, de la literatură la o foarte bună recenzie a cărţii lui Ion Chinezu *Aspectedin literatura maghiară ardeleană*, la probleme de sociologie.

Emanoil Bucuţa a avut relaţii bune cu literaţii maghiari, mai ales cu helikoniştii. El spera de asemenea într-o colaborare rodnică în cadrul PEN clubului, de aceea militează pentru un număr cât mai mare de traduceri. În *Boabe de grâu* apar astfel schiţa *Minunea/A csoda* de Sípos Domokos, în traducerea lui Ion Chinezu, *Săliştencele/A szelistyei asszonyok* de Mikszáth Kálmán, în traducerea lui Avram P. Todor şi romanul lui Nyírő József, *În jugul domnului/Isten igájában*, în traducerea lui Ilie Daianu. Dincolo de traduceri, revista oferă, pe rând, o amplă prezentare a instituţiilor culturale româneşti sau din România (de exemplu Palatul culturii şi bibliotecile din Târgu-Mureş, tipografia românească din Buda, diferite muzee, grupuri statuare).

Gândirea, revista care apare în mai 1921 la Cluj, sub direcţia lui Cezar Petrescu, este un fel de *Új idők* românesc, care este, la început, un supliment literar al ziarului *Voinţa*. După un an revista se mută la Bucureşti. În primul număr Cezar Petrescu indică o linie - în continuarea *Sămănătorului* întrucâtva - care-şi propune apărarea „românismului în faţa spiritului internaţionalist”. Profilul revistei se va clarifica pe parcursul apariţiei.

Gîndirea nu reuşeşte să devină o revistă a Ardealului, cauza acestei ratări fiind formulată într-un articol de Ştefan Oprea, *Intelectualizarea Ardealului* (1921, nr. 13/ 1 noembrie). „E

[8] Ion Chinezu, *Douăzeci de ani de viaţă literară în Ardeal*, în *Gând românesc*, VII, 1939, nr. 7-9, septembrie, pp. 273-274.

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

vorba de înclinaţia pragmatică a ardeleanului, structurată într-o lungă istorie de supravieţuire mai ales în angajări sociale şi naţionale. Viaţa istorică l-a constrâns pe românul transilvănean să refute intelectualizarea ca proces în sine" (Fanache, 1973, XXIX). D. D. Roşca va numi acest fenomen mitul utilului.*Gândirea* însă prefigurează unele elemente din *Gând românesc*: regionalismul văzut ca spaţiu păstrător de tradiţii, disociat de regionalismul politic, susţinerea apropierii româno-maghiare. V. Fanache face referire la o mărturisire puţin cunoscută a lui Cezar Petrescu, privind soarta *Gândirii* clujene şi rolul major jucat de inflaţia de politicianism în eşuarea proiectului de la Cluj: „atmosfera politică a ţării, care era şi atmosfera politică a Ardealului, n-a îngăduit această generoasă misiune. N-a ştiut să acorde primat valorilor culturale ardeleneşti, să ţină scriitorul şi gazetarul la discutarea constructivă a problemelor locale încadrate în marile probleme generale"[9].

În paginile revistei sunt reţinute două idei: cea istorică şi cea folclorică. Noutatea însă o constituie şi o abordare metafizică a tradiţionalismului, şi accentuarea rolului ortodoxiei în configurarea sufletului românesc. Sub inspiraţie spengleriană gândiriştii reprezentau toată istoria modernă ca o luptă a spiritului şi geniului autohton rural cu formele de viaţă urbane copiate din Occident. Între pozitivismul ştiinţific al lumii şi civilizaţiei moderne apusene şi tinereţea primitivă a sufletului românesc s-a produs o falie. Primitivitatea şi etnicismul constituie terenul de afirmare al spiritualităţii româneşti. „Grupând mai puţine talente majore (Blaga, Pillat, Maniu, V. Voiculescu, Nichifor Crainic ş.a), *Gândirea* a izbutit totuşi, graţie acestei direcţii imprimate năzuinţelor ei, peste absolutizările teoretice şi îngustările ortodoxiste, să impună un stil în stare a da efectiv expresie spiritualităţii naţionale şi nu pitorescului ieftin" (Crohmălniceanu, 1972, 86). Depăşind faza spiritualistă – cu numeroase realizări - gruparea se va transforma treptat într-o mişcare cu tendinţe fasciste. În numerele 8-9 din 1928 apar în revistă *Manifestul crinului alb* (semnat Sorin Pavel; Ion Nestor, Petre Marcu Balş) - un rechizitoriu făcut bătrânilor în numele tinerilor. Alunecarea spre dreapta a grupării se produce pe fundalul aceleiaşi alunecări pe scară continentală.

Dacă în lirică gruparea a reuşit să asimilieze creator tehnicile poetice moderniste, în ciuda programului tradiţionalist (spre exemplu tendinţele simboliste la Pillat, A. Maniu, expresionismul lui Blaga), în proză se milita pentru un realism integral. Autorul realist creştin prin excelentă era considerat Dostoievski. Modelul propus de acesta însemna „abolirea tipologiei, zugrăvirea universului direct prin individual, fără intermediul claselor sau categoriilor sociale, după principiul creştin că omenia este perfecţionarea oricui şi a tuturora în contact cu spiritul sfânt" (Crohmălniceanu, 1972, 100). Romanul gândirist - se preconiza - ar trebui să părăsească formula balzaciană a fixităţii caracterelor şi a determinării lor prin factori exteriori, şi ar trebui să se concentreze asupra persoanei umane.

Radu Dragnea scrie în *Veşnic şi universal* că studiul existenţelor umane ar trebui să pună mediul în funcţie de om, şi nu pe om în funcţie de mediu, la modul zolist. Realismul integral pus în program era un fel de naturalism spiritualizat, care explora fiinţa căzută şi calea căderii, analizând şi simţul omenesc al transcendentului - remuşcarea, neliniştea, sentimentul păcatului, pocăinţa. După această logică a lucrurilor, drama lui Apostol Bologa îi e superioară destinului lui Ion prin proiectarea în veşnicie a personajului central, în timp ce Ion ignoră transcendenţa spirituală a fiinţei sale. Aproape de programul gândirist se situează nuvelistica lui Gib Mihăiescu (*La Grandiflora* -1928, *Vedenia* -1929) prin prezentarea unor personaje devorate de instincte şi remuşcare, Victor Papilian prin mixtura dintre fantastic şi biologic, romanele lui Emanoil Bucuţa prin curiozitatea arheologică, stilizarea artistică şi pasiunea etnografică, după cum şi pesimismul cu care Cezar Petrescu priveşte efectul destructiv al civilizaţiei şi urbanizării, are de-a face cu optica gândiristă.

Societatea de mâine apare la Cluj în 1924 şi se mută la Bucureşti un deceniu mai târziu. Aflat la hotarul dintre ziar şi revistă, publicaţia îşi propune să fie o revistă de teorie şi

[9] Cezar Petrescu, *Presa şi scriitorii Ardealului în prima decadă a Unirii*, în *Gazeta ilustrată*, IX, 1940, pp. 31-36.

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

informaţie largă şi obiectivă. Printre obiectivele ei amintim intelectualizarea maselor, reforme democratice, colaborarea cu celelalte naţiuni. „Cunoaşterea Ardealului, cunoaşterea stărilor social-economice de aici, determinarea problemelor noastre vitale este întâia noastră preocupare”[10]. Luând în considerare aceste obiective, nu putem să nu facem conexiunea cu transilvanismul profesat în aceeaşi perioadă de gruparea helikonistă.*Societatea de mîine* are un program de orientare progresistă, reperele fundamentale fiind echitatea socială şi culturalizarea. *Societatea* va publica pentru prima dată în România cartea lui Ion Chinezu, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929)*, în mai multe numere din 1929-1930.

Condiţiile socio-politice interbelice au îngreunat uneori dezvoltarea relaţiilor culturale româno-maghiare, prin frânare sau prin inducerea unor contradicţii. Vecinătatea limbilor, a literaturilor şi a culturilor nu însemna o garanţie a fecundităţii dialogului intercultural: „interculturalitatea trăită în cotidian nu împiedica adâncirea clivajelor etno-lingvistice; se vorbeau toate limbile, dar nu se ajungea la înţelegere. Crudă vanitate a limbilor: chiar şi perfect stăpânite, ele nu îngăduiau dialogul” (le Rider, 2001, 133). Încercările de apropiere, de stabilire şi stabilizare a acestor relaţii sunt numeroase şi apreciabile, şi pot fi surprinse încă din anii 1920. Presa interbelică - românească şi maghiară - oferă numeroase date în acest sens: traduceri recenzii, prezentări, reportaje. Există o încercare de creare a unei uniuni scriitoriceşti comune, a unor reviste comune (vezi exemplul *Aurorei*, care lansează ideea uniunii scriitoriceşti bilingve, după cum arată scrisoarea lui Benedek Elek către redactori, publicată în *Aurora*, 15 februarie 1923). Primul val de comunicare între presa românească şi cea maghiară e susţinut de publicaţiile *Gândirea, Napkelet, Géniusz, Jövő társadalma, Aurora, Cultura, Cele Trei Crişuri*, etc. Cel de-al doilea val apare spre sfârşitul deceniului al treilea, odată cu *Familia, Erdélyi Helikon* şi *Korunk*. Prima etapă e una de tatonare, de încercare, cea de-a doua este deja una a deschiderii mai curajoase.

Un rol important în promovarea traducerilor româno-maghiare este jucat de revistele bilingve. În 1922 apare, la Oradea, revista bilingvă *Aurora literară, artistică, teatrală, socială/ Irodalom, művészet, színház, társadalom*, redactorii fiind George A. Petre şi László Salamon. Această publicaţie îşi propune să promoveze traducerile. G. Bacaloglu scrie în articolul program al revistei că *Aurora* va publica, în primul rând, „traduceri din literatura română în ungureşte şi viceversa. În modul acesta cele două naţionalităţi vor ajunge în cel mai scurt timp să se cunoască reciproc. Două naţii care trăiesc de câteva secole împreună ar fi păcat să nu se cunoască cel puţin acuma şi de acum înainte, când amândouă conţin valori indiscutabile. *Aurora* va urmări de aproape toate mişcările literare şi artistice din ambele părţi” (Todor, 1983, 270).

Numele revistei *Aurora* a fost ales astfel încât termenul să existe în ambele limbi. Ideea apropierii româno-maghiare prin cultură era la modă, societatea *Cele Trei Crişuri* având o secţie specială destinată înlesnirii relaţiilor cultutale. Prietenia dintre Salamon László şi George A. Petre a dus la crearea publicaţiei *Aurora*, care apare din decembrie 1922 până în iunie 1923, fiind scoase în total 14 numere. Periodicul bilingv Aurora apare odată cu *Asociaţia scriitorilor fără deosebire de naţionalitate.* Ambele sunt ecoul mişcării intelectuale *Clarté*, pornită în 1919 de către Henri Barbusse. *Clarté* a dorit să se constituie într-o organizaţie a scriitorilor, cu secţiuni naţionale şi locale. Mişcarea şi revista *Clarté* au avut un ecou însemnat în Europa. Un ecou clarteist în România este şi revista *Icoane maramureşene* (1923-1924).

Fără îndoială că pe lângă o anumită concurenţă culturală dintre români şi maghiari şi inerentul orgoliu existau şi câteva cauze care au condus la încetarea activităţii revistei, cauze care nu mai ţineau de câmpul cultural. „Câteva piedici au existat în calea făuririi climatului necesar înfăptuirii programului revistei. Cea dintâi a venit din partea oficialităţilor ... Expulzarea lui Ignotius, oprirea intrării în ţară a revistei vieneze *Tűz* (*Focul*), ...unele aspecte

[10]*Societatea de mâine,Un an nou*, IV, 1927, nr. 1-2, p. 3.

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

ale politicii interne sunt doar câteva obstacole ridicate programatic în cale apropierii şi înţelegerii reciproce. Pe de altă parte exista şi o oarecare lipsă de încredere reciprocă" (Antonescu, 2001, 291).

Revista clujeană *Cultura* (1924), redactată în patru limbi, trădează o deschidere şi mai mare, cuprinzând literatura română, maghiară şi germană din România. În colectivul de redacţie îi regăsim pe Sextil Puşcariu, Yves Auger, Lucian Blaga, Kristóf György, Oskar Netoliczka. Revista adresată intelectualilor ardeleni a apărut doar până la numărul patru. „Revista noastră s-a născut dintr-un acord între mai mulţi savanţi şi oameni de litere, români, maghiari, germani, şi ea e destinată să creeze o trăsătură de unire între trei conştiinţe etnice diferite în esenţa lor intimă, dar unite prin numeroase şi nobile interese comune"[11].

Foarte noocratic - la modul campilpetrescian şi aproape simultan cu acesta -revista, în cuvântul introductiv, porneşte la drum „cu nădejdea de a spori numărul celor ce-şi întind prietenește mâna, peste baricade efemere, luând ca deviză cultura"[12]. Răsunetul apariţiei revistei e pozitiv în *Journal de Geneve*, *DeutscheLiteraturzeitung*, *Adevărul literar*, *România*, *Înfrăţirea* (Cluj), *Tribuna nouă* (Arad), *Pásztortűz*, *Keleti Újság*, *Ellenzék*, *Siebenburgisch Deutsches Tageblatt*, *Der Unterwald* etc. În schimb, în *Timpul* (1924, nr. 264, 30 ianuarie) iniţiativa e considerată barocă şi oribilă, adunând la un loc, la modul grotesc, pe Iorga, Goga şi Puşcariu. Mircea Zaciu consideră însă că „iniţiativele revistei în problemele cultivării schimbului de valori vădesc un program închegat, la realizarea căruia s-a pornit cu entuziasm, pricepere şi gust estetic" (Zaciu, 1996, 35). S-au publicat sau cel puţin au fost propuse publicării operele traduse ale lui Eminescu, Blaga, Şt. O. Iosif, Al. Vlahuţă, Nichifor Crainic, proză semnată de Sadoveanu, Cezar Petrescu, nuvela *La hanul lui Mânjoală*, *Fefeleaga* lui Agârbiceanu. Din literatura maghiară se publică traduceri din Nyírő József şi Ady Endre.

Există şi păreri care contestă rolul pozitiv al revistei, astfel K. Lengyel Zsolt consideră că acest tip de comunicare din paginile *Culturei* era pasivă – prin urmare ineficientă - pentru că nu implica şi dezbatere. Revista şi-a încetat apariţia pentru că s-au retras fondurile de la minister (K. Lengyel, 2007, 154). K. Lengyel consideră rolul *Culturei* minor, fiind doar un organ de propagandă în relaţiile externe, pentru a acredita ideea falsei alternative comune culturale la noncomunicarea politică.

Printre celelalte reviste bilingve amintim *Culise/A kulissza* sub redacţia lui Leonard Paukerov şi Kádár Imre), *Banatul* (Timişoara, 1926) care se ocupa mai ales de probleme muzicale. Problema fenomenului literar îşi face apariţia şi în paginile ziarelor vremii. Amintim, în acest sens, ziarul *Ellenzék*/ *Opoziţia* şi *Keleti Újság/ Gazeta răsăriteană,* ambele editate la Cluj. La suplimentul literar al primului colaborează „scriitori de primă mărime: Kuncz Aladár şi Áprily Lajos, cei doi au reuşit să imprime o orientare clară literaturii din primul deceniu, cultivând tradiţiile apusene şi pregătind generaţia de scriitori de la revista *Erdélyi Helikon* (*Helikonul Ardelean*)" (Scridon, 1996, 16).

Activismul şi rolul mobilizator al presei românești din Ardeal va coagula rolul fundamental al presei scrise de intelectualii români ardeleni: acela de factor de păstrare a fiinţei naţionale. Conştiinţa istoriei şi modularea timpului în funcţie de evenimentele politice, temele fundamentale ale presei românești din Transilvania, îmbinarea dintre tradiţionalism şi cosmopolitism, felul în care evoluția traducerilor este reflectată în paginile revistelor literare – iată doar câteva din aspectele pe care am încercat să le prezentăm, pornind de la premisa că presa şi literatura revuistică constituie una din componentele fundamentale ale peisajului cultural. Revistele culturale şi în special revistele bilingve au fost pionierii publicării traducerilor, promovând traduceri diverse și de bună calitate (un factor esențial al acestor traduceri a fost faptul că intelectualii români care au contribuit la îmbogățirea repertoriului de

[11] *Cultura*, 1924, nr. 1, p.1.
[12] ibidem

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)

traduceri româno-maghiare şi maghiaro-române au fost vorbitori ai limbii maghiare la un nivel remarcabil).

BIBLIOGRAPHY

Antonescu,Nae, *Reviste din Transilvania,* Biblioteca revistei Familia, Oradea, 2001.

Ciopraga, Constantin, *Literatura română între 1900-1918,* Editura Junimea, Iaşi, 1970.

Crohmălniceanu, Ov. S. *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.

Fanache, Vasile, *Gând românesc şi epoca sa literară*. Studiu şi bibliografie, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1973.

K. Lengyel Zsolt, *A kompromisszum keresése,* EdituraPro-Print , Miercurea Ciuc, 2007.

Le Rider, Jacques, *Europa Centrală sau paradoxul fragilităţii*, Editura Polirom, Iaşi, 2001.

Moraru, Cornel, *Critică şi cultură*, în *Ion Chinezu. Relief în posteritate*, Târgu-Mureş, 1999.

Scridon, Gavril, *Istoria literaturii maghiare din România. 1918-1989*, Editura Promedia Plus, Cluj, 1996.

Todor, Avram P., *Confluenţe literare româno-maghiare*. *Eseuri*, Îngrijirea ediţiei, note şi prefaţă de Dávid Gyula, Editura Kriterion, Bucureşti, 1983.

Zaciu, Mircea, *Ca o imensă scenă. Transilvania*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti,1996.

Articole şi serii de publicaţii

Chinezu, Ion *Douăzeci de ani de viaţă literară în Ardeal*, în *Gând românesc*, VII, 1939, nr. 7-9, septembrie

Dima, Al. *Localismul creator*, în *Familia*, 1935, nr. 2

Petrescu, Cezar *Presa şi scriitorii Ardealului în prima decadă a Unirii*, în *Gazeta ilustrată*, IX, 1940

Ruleanu, Oct. *Provincia* în *Mişcarea literară*, 1935, nr. 1

Societatea de mâine,Un an nou, IV, 1927, nr. 1-2

Familia, seria III, anul II, nr. 9-10, dec. 1935

Darul Vremii, an I, 1930, nr. 1

Scurt program, în *Darul vremii*, nr. 1, 1930

Bilanţ ardelean, în *Darul vremii*, nr. 1, 1930, februarie

Cultura, 1924, nr. 1

BDD-A27446 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:18:36 UTC)